

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Prof. dr Andrzej ZOLL

00-090 Warszawa
Al. Solidarności 77

Tel. centr. 551 77 00
Fax 827 64 53

Warszawa, dnia 26 listopada 2003 r.

36274

RPO-454434-II/03/PC

Pan
Grzegorz Kurczuk
Minister Sprawiedliwości –
Prokurator Generalny

Szanowny Panie Ministrze,

W związku z prowadzoną w moim Biurze analizą spraw dotyczących kwestii związanych ze stosowaniem przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości środków zapobiegawczych, w tym przede wszystkim tymczasowego aresztowania, pragnę podzielić się z Panem Ministrem swoimi spostrzeżeniami i wnioskami w tej materii.

Dotyczy to zwłaszcza spraw, w których badana jest zasadność zarzutów wnioskodawców, dotyczących przedłużania ponad rzeczywistą niezbędną tymczasowego aresztowania, stosowania tego środka zapobiegawczego w sprawach o niewielkim ciężarze gatunkowym, ale także jego niezastosowania w sprawach, gdzie przesłanki wskazujące na potrzebę jego zastosowania wydają się być oczywiste i wyraźne.

Rozważenia wymaga - w mojej ocenie - czy zawarte w Kodeksie postępowania karnego przepisy regulujące stosowanie tymczasowego aresztowania, a przede wszystkim art. 263 § 7, spełniają wymogi zawarte w ratyfikowanych przez Polskę konwencjach oraz czy nie kolidują z poglądami wyrażonymi w orzeczeniach Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

W orzecznictwie strasburskim sformułowano kryteria, jakim powinien odpowiadać czas trwania pozbawienia wolności w toku prowadzonego postępowania karnego, spośród których wymieniono m.in. rzeczywisty czas trwania aresztu, sposób procedowania organów procesowych, a także oddziaływanie aresztu na podejrzanego (oskarżonego),

przy czym zasadność przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania oceniana jest głównie po tym, czy postępowanie toczy się sprawnie i szybko, a ewentualna przewlekłość nie jest spowodowana przez organy procesowe (np. wyrok Trybunału z 26.06.1991 r. w sprawie Latelier oraz raport Komisji z 4.04.1967 r. w sprawie Matznetter, w którym Komisja sformułowała siedem kryteriów oceny czasu trwania aresztu).

Trybunał Praw Człowieka stoi na stanowisku, że każdy środek pozbawiający jednostkę wolności musi pozostawać w zgodzie z celem art. 5 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej: Europejskiej Konwencji), tj. ochroną jednostki przed arbitralnością.

Odnosząc się do uregulowań zawartych w Kodeksie postępowania karnego w kwestii stosowania, czasu trwania i przedłużania tymczasowego aresztowania określonych w art. 263 Kpk. stwierdzić należy, że do chwili wydania pierwszego wyroku przez sąd pierwszej instancji przewidziane w powyższym kodeksie środki kontrolne stosowania i przedłużania tymczasowego aresztowania odpowiadają wymaganiom Konwencji oraz utrwalonemu na tle stosowania jej przepisów orzecznictwu strasburskiemu.

W tym miejscu jednak, niezależnie od powyższego, nie sposób pominąć faktu, że restrykcyjna kontrola stosowania aresztu tymczasowego, zwłaszcza pod kątem występowania szczególnych przesłanek uzasadniających jego dalsze stosowanie na okres ponad jednego roku w postępowaniu przygotowawczym i na okres ponad dwóch lat w postępowaniu sądowym (art. 263 § 4 Kpk.) nie ma zastosowania wówczas, gdy areszt tymczasowy wydaje się być dla oskarżonego (skazanego) najbardziej uciążliwy nie tylko z powodu jego długotrwałości.

Oczywistym jest, że niezależnie od kontroli instancyjnej spraw, w których zastosowano tymczasowe aresztowanie, sąd meriti powinien je traktować jako wymagające rozpoznania w możliwie najkrótszym terminie. Sprawne rozpoznanie przez sąd spraw „aresztowych” leży nie tylko w interesie osób oskarżonych (podejrzanych), ale także ofiar przestępstw, co ma niebagatelne znaczenie dla realizacji konstytucyjnego prawa do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki a także zaufania obywateli do Państwa.

Należy nadto stwierdzić, że poza niespójnością w traktowaniu przez ustawodawcę aresztu tymczasowego na różnych etapach postępowania karnego, unormowanie dotyczące tymczasowego aresztowania po wydaniu przez sąd pierwszej instancji pierwszego wyroku w sprawie (art. 263 § 7 Kpk.), odbiega od ustalonej linii orzecznictwa Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

Pomimo, że w powyższym przepisie określony jest czas maksymalny, na który każdorazowo można przedłużyć tymczasowe aresztowanie (nie dłuższy niż sześć miesięcy), to jednak brak sprecyzowania maksymalnego okresu, do jakiego środek powyższy na tym etapie postępowania może być w sumie stosowany powoduje, że areszt

ten może być przedłużany wielokrotnie przez sąd, przed którym sprawa się toczy, jeżeli istnieją „zwykłe” przesłanki uzasadniające jego zastosowanie.

Analiza badanych w moim Biurze akt spraw, skłania do wyrażenia poglądu, że stosowanie bądź odstępowanie od zastosowania tymczasowego aresztowania może budzić, w niektórych przypadkach, zasadnicze wątpliwości.

Przykładem takiej sprawy może być zbadana w Biurze RPO sprawa Sądu Rejonowego dla Krakowa-Sródmieścia, w której korespondowałem już z Panem Ministrem.

Z uzyskanych zarówno od Pana Ministra jak i od Prezesa Sądu Okręgowego w Krakowie informacji wynika, że sąd stosując w sprawie z oskarżenia prywatnego w dniu 15 lipca 2002 r. środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania wobec Franca L. dopuścił się szeregu istotnych uchybień.

W powyższej sprawie sąd przyjmując, że oskarżony ukrywa się i uporczywie nie stawia się na wezwania zastosował wobec w/wymienionego wspomniany środek zapobiegawczy i zarządził jego poszukiwania listem gończym, pomimo, że nie został on uprzednio przesłuchany i pouczone w trybie art. 75 d.Kpk. oraz nie doręczono mu odpisu aktu oskarżenia (art. 139 § 2 d.Kpk.), jak również nie przetłumaczono na język francuski dokumentów procesowych podlegających doręczeniu, wreszcie nie zawiadomiono właściwego miejscowo konsulatu o zastosowaniu tymczasowego aresztowania.

Jako egzemplifikacja niezasadnego zastosowania wobec podejrzanego tymczasowego aresztowania może także posłużyć sprawa prowadzona w Biurze RPO dotycząca postępowania obecnie prowadzonego przed Sądem Rejonowym w L.

Z analizy uzyskanych informacji oraz nadesłanych dokumentów wynika, że w powyższej sprawie na etapie postępowania przygotowawczego Sąd Rejonowy w L. w dniu 28 listopada 2001r. zastosował na wniosek Prokuratora Okręgowego w L. wobec Stanisława W. środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania, który następnie postanowieniem Sądu Okręgowego w L. z dnia 7 lutego 2002 r., został uchylony.

Sąd Okręgowy w L. uznał bowiem, że wbrew stanowisku przyjętemu przez prokuratora podejrzanym nie pełnił funkcji publicznej, o której mowa w art. 228 § 5 Kk.

Podnieść jednak należy, że poważniejszym - w mojej ocenie - zaistniałym w powyższej sprawie uchybieniem był fakt, iż w wyniku rażąco późnego przekazania administracji Aresztu Śledczego w L. odpisu dyspozytywnej części postanowienia Sądu Okręgowego w L. z dnia 7 lutego 2002 r., o uchyleniu tymczasowego aresztowania oraz oryginału nakazu zwolnienia podejrzanego Stanisława W., został on zwolniony z aresztu dopiero w dniu 12 lutego 2002 r. A zatem był przez cztery dni pozbawiony wolności bez jakiegokolwiek podstawy prawnej.

Odrębnym problemem, na jaki pragnę zwrócić uwagę Pana Ministra jest potrzeba bardziej wnikliwego analizowania przez prokuratorów i sędziów zgromadzonego materiału

dowodowego w przypadku konieczności podjęcia decyzji o uchyleniu bądź zmianie stosowanego tymczasowego aresztowania na inny środek zapobiegawczy, szczególnie w sytuacji zaistnienia uzasadnionych wątpliwości odnośnie stanu zdrowia podejrzanego bądź oskarżonego.

Szczególnie wnikliwej oceny wymagają opinie biegłych lekarzy dotyczące stanu zdrowia oskarżonych (podejrzaných), które mają uzasadniać konieczność zastosowania lub uchylenia tymczasowego aresztowania (art. 259 § 1 pkt 1 Kpk).

Pragnę także przedstawić Panu Ministrowi spostrzeżenia dotyczące odstępowania przez prokuratorów od kierowania do sądu wniosków o zastosowanie wobec podejrzaných (oskarżonych) tymczasowego aresztowania.

Przykładem działania budzącym - w mojej ocenie - uzasadnione wątpliwości, co do przestrzegania przez urząd prokuratorski norm procesowych i ich właściwej interpretacji jest sprawa prowadzona przez Prokuraturę Rejonową w E. w której prokurator, pomimo ciężaru gatunkowego i powagi sprawy (wypadek drogowy ze skutkiem śmiertelnym - 3 osoby zabite, spowodowany przez sprawcę znajdującego się w stanie nietrzeźwości - 1,9 promila alkoholu we krwi) nie wykorzystał stojących do jego dyspozycji środków zapobiegawczych, jak też nie wystąpił do sądu z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania.

W konsekwencji sprawca ukrywa się przed organami ścigania, poszukiwany jest listem gończym a sprawa zostaje zawieszona.

Powyższe uchybienia skłoniły mnie do skierowania wystąpienia do Prokuratora Apelacyjnego w G. który krytycznie ocenił sposób prowadzenia postępowania przez Prokuraturę Rejonową.

Kolejnym przykładem ilustrującym powyższy problem jest postępowanie Prokuratury Rejonowej w C. również dotyczące wypadku drogowego ze skutkiem śmiertelnym (dwie osoby zginęły), w którym prokurator, pomimo, że sprawcą zdarzenia był cudzoziemiec, nie mający w kraju stałego miejsca zamieszkania, także nie zastosował jakiegokolwiek środka zapobiegawczego i nie wystąpił do sądu o zastosowanie wobec niego tymczasowego aresztowania.

Obecnie sprawa zawisła przed Sądem Rejonowym, lecz proces nie rozpoczął się, ponieważ oskarżony mieszkający w Kaliningradzie nie stawia się na wezwania Sądu i polskich organów ścigania.

W opisanej sprawie skierowałem wystąpienie do Prokuratora Krajowego.

Ponadto, istotnym problemem jest przewlekłość postępowań przygotowawczych i sądowych - co nie pozostaje bez negatywnego wpływu na często długi okres stosowania tymczasowego aresztowania.

Przykładem ilustrującym powyższe zagadnienie może być sprawa rozpoznawana przez Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w której postępowanie

międzyinstancyjne, trwało ponad rok. W tym czasie tymczasowe aresztowanie wobec oskarżonego było wielokrotnie przedłużane - już po wydaniu wyroku przez Sąd I-instancji.

Prezes Sądu Okręgowego w Warszawie podzielił moje zastrzeżenia, co do sposobu procedowania w tej sprawie.

Podobnie w sprawie przed Sądem Rejonowym w T. postępowanie instancyjne trwało ponad 2 lata a prawomocnym wyrokiem zakończyło się po okresie prawie 3 lat od momentu jego rozpoczęcia.

Przewlekłość prowadzonego postępowania, w czasie którego przez okres prawie trzech lat stosowany był środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania wynikała, pomijając zachowanie samego oskarżonego, w dużym stopniu z trudności technicznych (m.in. brak konwoju).

Wypada zatem zauważyć, że Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w wydanym w dniu 30 października 2003 r. wyroku, w sprawie Góral przeciwko Polsce (apl. Nr 38654/97) uznał, że pomimo, iż początkowo tymczasowe aresztowanie stosowane przeciwko skarżącemu uzasadnione było uprawdopodobnionym podejrzeniem, że dopuścił się on zarzucanego mu czynu, to ostatecznie Trybunał stanął na stanowisku, że długość stosowanego wobec niego aresztu (18 miesięcy) nie mogła być usprawiedliwiona ciężarem zarzucanego mu czynu i wysokością grożącej mu kary.

Nadto Trybunał zauważył, że skarżący został skazany na karę 2 lat pozbawienia wolności i w związku z tym rzeczywisty czas jego uwięzienia - gdyby zwolniono go po odbyciu połowy kary - mógłby być krótszy niż czas, w którym stosowano wobec niego tymczasowe aresztowanie.

Dlatego też Trybunał uznał, że w powyższym przypadku naruszony został art. 5 ust. 3 Europejskiej Konwencji.

Realia, w jakich w Polsce organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości wykonują ustawowe powinności nie mogą być usprawiedliwieniem naruszania jednej z fundamentalnych zasad procesu karnego tj. prowadzenia postępowania sądowego bez zbędnej zwłoki i prawa oskarżonego do szybkiego osądzenia go.

Dzieląc się z Panem Ministrem swoimi spostrzeżeniami pragnę zauważyć, że przytoczone uchybienia są uznawane - w sprawach obywateli RP przeciwko Państwu Polskiemu - przez Trybunał Praw Człowieka za rażące naruszenie przepisów art. 5 ust. 3 i art. 6 Europejskiej Konwencji konstytuujących prawo oskarżonego do rozsądnego czasu postępowania i ograniczonego do niezbędnego minimum okresu trwania tymczasowego aresztowania a jednocześnie na rzecz tych osób są niejednokrotnie zasądzone przez Trybunał odszkodowania z tego tytułu.

Mając na uwadze przedstawione spostrzeżenia i uwagi uprzejmie proszę Pana Ministra o rozważenie potrzeby podjęcia inicjatywy ustawodawczej zmierzającej do wprowadzenia w Kodeksie postępowania karnego uregulowania określającego

maksymalny okres stosowania tymczasowego aresztowania do czasu prawomocnego zakończenia postępowania sądowego.

Wydaje się, iż takie unormowanie byłoby zgodne z postulatami sformułowanymi pod adresem rządu Rzeczypospolitej Polskiej przez Komitet Praw Człowieka podczas 66 sesji, na której rozpatrywał on IV okresowe sprawozdanie Polski z przestrzegania postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich Politycznych.

Wypada także zauważyć, iż w raporcie Komisarza Praw Człowieka p. Alvaro Gil Roblesa z wizyty w Polsce w dniach 18-22 listopada 2002 r. sporządzonym dla Komitetu Ministrów Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy zostały zawarte uwagi i zalecenia dotyczące nadmiernie długiego postępowania sądowego. Zdaniem Autora raportu, uchybienie to podważa zasadę rządów prawa a nadto długotrwałe tymczasowe aresztowanie osób oczekujących na postępowanie sądowe stoi w sprzeczności z fundamentalnym prawem do wolności.

Na problem długotrwałego procedowania powodującego utrudnienia w uzyskaniu materialnej rekompensaty - zwracają także uwagę pokrzywdzeni przestępstwem kierujący do mnie wnioski o podjęcie działań a także organizacje pozarządowe zajmujące się pomocą ofiarom przestępstw.

Będę nadto zobowiązany za informację, czy Ministerstwo Sprawiedliwości dysponuje wynikami dokonywanych przez sędziów konsultantów (w ramach art. 135 § 6 usp) lustracji posiedzeń sądowych w przedmiocie rozpoznawania wniosków p zastosowanie tymczasowego aresztowania - odbywanych pod przewodnictwem powierzonych ich pieczy asesorów a nadto, czy na podstawie tych danych została sformułowana ogólna ocena i ewentualne wnioski w kwestii zasadności wydawanych orzeczeń w tej materii.

Z wyrazami szacunku

/-/